

УДК 339.9.012.421

Савіцький А. В.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

КРИТЕРІЇ ТА ВИМОГИ ДО АКТИВІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В РАМКАХ СТВОРЕННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ «ПЛЮС»

У статті розглянуто актуальні питання експортної спрямованості вітчизняних промислових підприємств щодо важливості визначення критеріїв та вимог до їх активізації в рамках Зони вільної торгівлі «плюс», посилення інтеграційних процесів та лібералізації зовнішньої торгівлі. Наведено причини, які можуть стримувати вихід підприємства на зовнішній ринок, та переваги, що в рамках створення Зони вільної торгівлі «плюс» визначають пріоритетні напрями розвитку їх експорту. Запропоновано авторське бачення групування критеріїв та вимог до активізації експортної спрямованості підприємств згідно з виділеними причинами та перевагами створення Зони вільної торгівлі «плюс», а також посиленням інтеграційних процесів.

Ключові слова: критерії та вимоги, експортна спрямованість, інтеграційні процеси, лібералізація зовнішньої торгівлі, вихід на зовнішній ринок.

Постановка проблеми. Сьогодні, за умов бурхливого розвитку зовнішньоторговельних відносин України та актуальності виходу підприємств на зовнішній ринок за правилами Зони вільної торгівлі «плюс» та Світової організації торгівлі, дедалі важливішими стають усі питання щодо вимог до активізації експорту та налагодження стійких довгострокових зв'язків з іноземними партнерами Європейського Союзу. Посилення інтеграційних процесів та лібералізація ринків здійснили значний вплив на формування структури прибутковості підприємств щодо критеріїв та вимог до активізації їх експортної спрямованості. Перш за все це пов'язане з тим, що сучасний виробник вже не може самостійно розвиватись без урахування ринкових змін, які одночасно є орієнтиром для розвитку та інструментом дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання впливу Зони вільної торгівлі «плюс», інтеграційних процесів та лібералізації ринків на діяльність окремих суб'єктів досліджені в роботах таких вчених та економістів, як Т.П. Богдан, Т.Г. Васильців, К.В. Гурова, Г.В. Дугінець, Н.А. Кухарська, Р.Л. Липак, А.М. Непран, Ю.М. Осадчук, В.В. Тронько.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте разом із зазначеними тенденціями не вирішеними раніше частинами загальної

проблеми залишається проблематика групування критеріїв та вимог до активізації експортної спрямованості підприємства щодо потенційних та можливих шляхів розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Мета статті полягає в групуванні критеріїв та вимог до активізації експортної спрямованості підприємства згідно з умовами Зони вільної торгівлі «плюс», лібералізації зовнішньої торгівлі та посиленні інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні тенденції активізації інтеграційних процесів та посилення ролі впливу зовнішнього середовища на діяльність експортно орієнтованих підприємств встановлюють нові правила та вимоги до формування структури їх прибутковості. Важливою рушійною силою таких процесів є конкуренція, яка під впливом лібералізації зовнішньої торгівлі здатна як активізувати, так і зупинити інтеграцію підприємства до структур європейського ринку.

Через це не винятком є також те, що вітчизняним підприємствам необхідно орієнтуватись на низку критеріїв та вимог, що дають змогу активізувати їх експортну спрямованість. Якщо продукція національних виробників не буде конкурентоспроможною за кордоном, вони не зможуть отримати планову суму прибутку та не будуть рентабельними.

Щодо цього слід вважати, що критерії активізації експортної спрямованості та вимоги до них необхідно розглядати з боку динамізму внутрішньогосподарських процесів підприємства, а саме тих поточних проблем, з якими стикається виробник у повсякденній діяльності функціонування в рамках Угоди про Зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом.

Перед початком розгляду зазначених питань необхідно виділити причини, які можуть стримувати вихід підприємств на зовнішній ринок та посилення вже налагоджених схем експортних операцій. В цьому разі це стосується того, що діяльність більшості експортно орієнтованих виробників є цілком залежною від створення так званих інструментів протидії імпортозаміщення як важливого чинника посилення конкурентної боротьби на зовнішньому ринку. Головним чином це пов'язане з тим, що сьогодні в практиці вітчизняних підприємств ще не напрацьована система відслідковування всіх тенденцій попиту, дистрибуції, виробництва та споживання на цільовому сегменті ринку збуту, яка б дала змогу завчасно прослідкувати причини втрат конкурентних позицій та вжити відповідних заходів.

Виходячи з того, що між вітчизняними та закордонними виробниками існує значний технологічний розрив не тільки щодо потенційних можливостей продукування, але й стосовно кількості наявних ресурсів для акумулювання конкурентних переваг, можемо сказати, що ринок Європейського Союзу здатний значно швидше реагувати на появу тих чи інших видів продукції іноземного походження та користуватись механізмами імпортозаміщення. Вітчизняний виробник не володіє достатніми фінансовими активами, які б могли забезпечити постійне оновлення його матеріально-технологічної бази. Крім того, іноземні інвестори не можуть бути впевнені в стабільній роботі українських підприємств з огляду на економічні та політичні дисбаланси внаслідок військових дій на сході країни. Також спостерігаються неефективність розподілу фінансових активів на користь підтримки вітчизняного експортера та стимулювання його діяльності, невідповідність виробництва соціальним та економічним нормам Європейського Союзу, низька заробітна плата відносно обсягів робіт, які виконуються на підприємстві [1, с. 14–15; 2, с. 12].

Водночас важливо відзначити, що значною перешкодою активізації експортних операцій в рамках Угоди про Зону вільної торгівлі та членства у Світовій організації торгівлі є потреба створення відділу консультування підприємств-експортерів на рівні обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, оскільки сьогодні ще досі не вирішені питання створення так званого ланцюга доданої вартості, який описує сучасний розподіл праці під час планування оподаткування в процесі здійснення міжнародної торгівлі [2, с. 12–13; 3].

Усі вищенаведені причини слід обґрунтувати тим, що в активізації експортних операцій вітчизняних виробників повинні бути визначені конкретні вимоги та критерії, на які доцільно зорієнтувати всі процеси налагодження співпраці з контрагентами зовнішнього ринку. Отже, задля розроблення загальної та критеріальної системи вимог до активізації експортних операцій, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на ринку Європейського Союзу та досягнення вищого рівня прибутко-

вості перш за все необхідно створити державну підтримку бізнесу на основі дослідження та гармонізації наявних норм, технічних регламентів, стандартів, оцінювання відповідності, покращення інфраструктури національного ринку, актуалізації маркетингових досліджень діяльності конкурентів.

Інші обставини, які можуть призупиняти розвиток експортних операцій вітчизняних виробників, слід розуміти з огляду на характер наслідків створення поглибленої Зони вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом (Зона вільної торгівлі «плюс»), яка, на відміну від класичної форми, передбачає створення декількох митних територій та тарифних обмежень на значні обсяги не тільки товарів, але й послуг, капіталу, робочої сили, доступу до ресурсів та постачання на пріоритетні ринки збуту. З огляду на те, що, крім вищенаведених понять, Зона вільної торгівлі «плюс» включає лібералізацію іноземного інвестування, здійснення державних закупівель, зміну конкурентної політики, захист прав інтелектуальної власності та протекціонізму, в активізації виробництва вітчизняного експорту проблемними залишаються такі питання:

- залежність від зовнішніх ринків збуту Європейського Союзу та можливостей, які надаються для вітчизняних підприємств на них;
- зростання собівартості експортної продукції у зв'язку з високими вимогами до виробництва та якості, що повністю залежить від доступу до ресурсів та збільшення їх ціни;
- посилення конкурентного тиску на зовнішньому ринку, нестабільність попиту на продукцію українського виробництва;
- потреба значних сум фінансових коштів для забезпечення гармонізації нормативно-законодавчої бази України та Європейського Союзу щодо стимулювання зовнішньої торгівлі;
- переорієнтація вітчизняної структури експорту готової продукції на експорт комплектуючих, напівфабрикатів, сировини та матеріалів;
- зростання імпоротної залежності внутрішнього ринку від продукції Європейського Союзу;
- розширення ринку секонд-хенду [4, с. 42–43; 5, с. 38; 6, с. 11].

Проте разом з проблемними тенденціями посилення інтеграційних процесів в рамках наслідків створення Зони вільної торгівлі «плюс» для вітчизняних експортно орієнтованих виробників вагомими перевагами є:

- покращення доступу української продукції на ринок Європейського Союзу;
- покращення доступу підприємств до послуг, капіталів та технологій Європейського Союзу;
- лібералізація фінансових ресурсів між Україною та Європейським Союзом, включення вітчизняних підприємств до глобальних ланцюгів створення вартості;
- можливість коригування цінової політики вітчизняного експорту за рахунок відміни ввізних ставок мит;
- покращення інвестиційного клімату для підприємств-експортерів середнього та малого бізнесу;
- підвищення прибутковості від зовнішньоторговельних операцій підприємств на основі отримання додатної валютної виручки від експорту;
- впровадження нових стандартів виробництва та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках;

– уникнення спірних питань здійснення зовнішньої торгівлі шляхом гармонізації митних правил поставки продукції на ринки Європейського Союзу та покращення партнерських відносин за допомогою імплементації українського та європейського законодавства;

– посилення, розширення спеціалізації вітчизняного виробництва;

– зростання продуктивності не експортно орієнтованих підприємств через можливість втрати наявної частки попиту на користь іноземного імпорту або продукції експортно орієнтованих підприємств;

– покращення якості та безпеки експортної продукції за допомогою імплементації технічних стандартів та фітосанітарних норм Європейського Союзу;

– співробітництво національних інститутів, надання технічної допомоги з боку Європейського Союзу на рівні галузевої інтеграції та кооперування виробництва;

– становлення національного режиму та режиму найбільшого сприяння заснування підприємницької діяльності з надання послуг у країнах Європейського Союзу [4, с. 42; 6, с. 39; 7, с. 9–10, 15].

Виходячи з вищевказаних досліджень, вважаємо, що всі позитивні та негативні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі вітчизняних промислових підприємств в рамках створення Зони вільної торгівлі «плюс» та співробітництва з контрагентами країн – членів Світової організації торгівлі виділяють найбільш пріоритетні та актуальні питання

Таблиця 1

Критерії та вимоги до активізації експортної спрямованості вітчизняних підприємств в рамках створення Зони вільної торгівлі «плюс»*

Група/підгрупа**	Критерій	Вимоги до активізації експортної діяльності підприємства
<i>Критерії стабільного розвитку**</i>		
Економічні**	Доступ української продукції на ринок Європейського Союзу.	Відповідність якісних характеристик експортної продукції європейським стандартам**.
	Доступ до послуг, капіталів, технологій Європейського Союзу.	Наявність потенціалу окупності залученого капіталу та впроваджених технологій**.
	Коригування цінової політики на основі зменшення ставок ввізних мит.	Формування резерву зниження ціни на продукцію експортного виробництва під час її розроблення та продукування**.
Законодавчі**	Гармонізація митних правил поставки продукції на ринки Європейського Союзу.	Досягнення належного рівня управління, документообігу та оцінювання відповідності процесів дотримання вимог поставки на ринки Європейського Союзу**.
	Режим найбільшого сприяння заснуванню підприємницької діяльності з надання послуг у країнах Європейського Союзу.	Наявність успішного та тривалого досвіду здійснення зовнішньоекономічної діяльності в країнах Європейського Союзу**; високий рівень володіння інформацією про інфраструктуру ринків Європейського Союзу та законодавчу базу**.
Інституційні**	Впровадження нових стандартів виробництва.	Покращення якості та безпеки експортної продукції за допомогою імплементації технічних стандартів та фітосанітарних норм Європейського Союзу**.
	Співробітництво національних інститутів та надання технічної допомоги з боку Європейського Союзу.	Часткова відкритість щодо оприлюднення даних про діяльність підприємств для співпраці з національними та іноземними інститутами сприяння зовнішній торгівлі**.
<i>Критерії вирівнювального розвитку**</i>		
Економічні**	Наявність інструмента протидії імпортозаміщенню на зовнішньому ринку.	Створення системи відслідковування змін у попиті та споживанні; дистрибуції; причин втрат конкурентних позицій; появи нових товарів на ринку.
	Подолання випереджального технологічного розриву закордонних виробників.	Акумуляування фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технологічної бази; створення ефективного механізму розподілу інвестицій на підприємстві; відповідність виробництва соціальним та економічним нормам Європейського Союзу; відповідність заробітної плати умовам праці та виробітку.
	Зниження собівартості продукції	Доступ до альтернативних варіантів постачання якісних ресурсів, сировини та матеріалів; використання дешевших ресурсів у виробництві продукції.
	Переорієнтація з експорту сировини на експорт продукції.	Деталізоване вивчення вподобань споживачів цільового ринку збуту**; виробництво власних брендів та підвищення якості**; посилення конкурентних позицій**.
	Подолання конкурентного тиску та імпортової залежності від продукції Європейського Союзу	Відповідність якості продукції вітчизняного виробництва стандартам, нормам та вимогам Європейського Союзу**; наявність цінової та практичної конкурентної переваги продукції вітчизняного виробництва**.
Законодавчі**	Гармонізація нормативно-законодавчої бази України та Європейського Союзу щодо стимулювання зовнішньої торгівлі.	Тісна співпраця органів оцінювання відповідності із закордонними експертами та комісіями з якості**; створення державної підтримки бізнесу шляхом інтеграції законодавства Європейського Союзу в національну систему регулювання зовнішньоекономічної діяльності**.
Інституційні**	Діяльність відділу консультування підприємств-експортерів на рівні органів обласних державних адміністрацій та місцевого самоврядування.	Долучення до програм економічного розвитку органів облдержадміністрації та місцевого самоврядування**; активна співпраця з агенціями та громадськими організаціями, які представляють інтереси інших виробників, споживачів, держави**; моніторинг кошторису бізнес-процесів активізації експортної діяльності шляхом попереднього оцінювання незалежними експертами зовнішньоекономічної діяльності**.

* складено на основі джерел [1, с. 14–15; 2, с. 12; 3; 4, с. 42–43; 5, с. 38; 6, с. 39; 7, с. 9–10, 15];

** авторська розробка

активізації експортної спрямованості. Через це сутність та вплив окреслених переваг та проблем становлення зовнішньоторговельних відносин вітчизняних виробників на ринку Європейського Союзу слід розуміти як окремі критерії та вимоги, на які необхідно покладатися за умов інтеграції та посилення експортних операцій. На думку автора, такі критерії необхідно поділити на дві групи:

– критерії стабільного розвитку, які описують та виділяють сталі поняття та підходи до активізації експортної спрямованості, базуються на рівномірній динаміці показників, сигналізують про подальшу тенденцію до зростання, сильні конкурентні позиції, отримання прибутку та вихід на нові ринки збуту;

– критерії вирівнювального розвитку, які описують та виділяють суперечливі поняття та підходи до активізації експортної спрямованості, базуються на порівнювальній динаміці показників, сигналізують про адаптивний період підприємства щодо розширення ринків збуту, підвищення прибутку, конкурентоспроможності та налагодження партнерства.

Водночас слід виділити похідні підгрупи, які стосуються організації інфраструктурних перетворень внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. В розрізі групових критеріїв пропонуємо такі критерії підгруп, як економічні, законодавчі та інституційні (табл. 1).

Згідно з табл. 1 слід зазначити, що сьогодні виділені критерії та вимоги до активізації експортної спрямованості вітчизняних підприємств повністю обумовлені як позитивними, так і негативними тенденціями наслідків створення Зони вільної торгівлі «плюс». В рамках посилення інтеграційних процесів значна питома вага прибуткової діяльності сучасних вітчизняних промислових підприємств

пов'язана зі здійсненням зовнішньоторговельних операцій, особливо експортних. В сучасних умовах, які функціонують для розвитку зовнішньоекономічної діяльності з боку національних режимів та ринку Європейського Союзу, саме експортна спрямованість має стати найбільшим джерелом отримання прибутку та пріоритетним інструментом формування структури прибутковості підприємства. Через це задля активізації експортної діяльності вітчизняний виробник повинен враховувати низку критеріїв, які водночас можуть визначати посилений напрям подальшого співробітництва з контрагентами іноземного ринку та вказувати на елементи вирівнювального розвитку.

На рис. 1 наведено схему впливу посилення інтеграційних процесів України до Європейського Союзу на активізацію експортної спрямованості підприємства.

Висновки. Згідно з проведеними дослідженнями необхідно виділити те, що посилення інтеграційних процесів України до Європейського Союзу сприяло створенню умов розвитку експорту вітчизняних підприємств як на державному, так і мікроекономічному рівнях. Це ж слід відзначити щодо визначення критеріїв та вимог, що мають забезпечувати зазначені трансформації через досвід вже напрацьованих інструментів (критерії стабільного розвитку) та тих, які є потенційно перспективними, але підлягають адаптації до умов ринку (критерії вирівнювального розвитку). Такий підхід є важливим та дасть змогу визначити подальшу структуру формування додатних результатів від здійснення експортних операцій підприємств, оскільки включатиме всі аспекти активізації їх роботи щодо експортної спрямованості як джерела формування окупності, фінансування, платоспроможності та підвищення фінансових результатів.

Рис. 1. Вплив посилення інтеграційних процесів України до Європейського Союзу на активізацію експортної спрямованості підприємства*

* складено на основі джерел [1, с. 14–15; 2, с. 12; 3; 4, с. 42–43; 5, с. 38; 6, с. 39; 7, с. 9–10, 15; 8, 15–16; 9; 10, с. 11–16];

** авторська розробка

Список використаних джерел:

1. Vasylytsiv T.G., Lupak R.L., Osadchuk J.M. Assessment of the level of penetration of import dependence in the context of the import substitution policy in Ukraine. *Економічний часопис XXI століття*. 2017. № 167 (9–10). С. 13–17.
2. Дугінець Г.В., Тронько В.В. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ЗВТ+) між Україною та ЄС: реалії і перспективи. *Економічний часопис XXI століття*. 2015. № 155 (11–12). С. 10–13.
3. Ланцюги доданої вартості. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ланцюги_доданої_вартості (дата звернення: 21.02.2019).
4. Кухарская Н.А. Зона свободной торговли «Украина – ЕС»: перспективы и риски имплементации. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 3 (177). С. 39–47.
5. Гурова К.В., Непран А.М. Зовнішньоекономічна діяльність у структурі доходів держави. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 2 (91). С. 31–50.
6. Дугінець Г.В. Зовнішня торгівля України: методологія дослідження. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 1 (90). С. 32–42.
7. Богдан Т.П. Зона вільної торгівлі України з ЄС: нові правила, ризики та можливості. *Фінанси України*. 2018. № 10. С. 7–28.
8. Іванов Л.О., Янушевич Д.І. Технічні бар'єри у міжнародній торгівлі. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2016. № 2 (85). С. 15–31.
9. Експортна стратегія розвитку України упродовж 2017–2021 рр. URL: <http://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=0263b026-f1e7-4ff2-a147-77233b1dd17f&tag=EksportnaStrategiiaUkraini> (дата звернення: 03.03.2019).
10. Мельник Т.І., Пугачевська К.О. Потенціал ринку ЄС для українських експортерів. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 2 (91). С. 5–19.

Савицкий А. В.

Хмельницький кооперативний торгово-економічний інститут

КРИТЕРИИ И ТРЕБОВАНИЯ К АКТИВИЗАЦИИ ЭКСПОРТНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ В РАМКАХ СОЗДАНИЯ ЗОНЫ СВОБОДНОЙ ТОРГОВЛИ «ПЛЮС»

Резюме

В статье рассмотрены актуальные вопросы экспортной направленности отечественных промышленных предприятий касательно важности определения критериев и требований к их активизации в рамках Зоны свободной торговли «плюс», усиления интеграционных процессов и либерализации внешней торговли. Приведены причины, которые могут сдерживать выход предприятия на внешний рынок, и преимущества, которые в рамках создания Зоны свободной торговли «плюс» определяют приоритетные направления развития их экспорта. Предложено авторское видение группировки критериев и требований к активизации экспортной направленности предприятий согласно с выделенными причинами и преимуществами создания Зоны свободной торговли «плюс», а также усилением интеграционных процессов.

Ключевые слова: критерии и требования, экспортная направленность, интеграционные процессы, либерализация внешней торговли, выход на внешний рынок.

Savitskyi A. V.

Khmelnytskyi Cooperative Trade and Economic Institute

CRITERIA AND REQUIREMENTS FOR THE ENTERPRISE'S EXPORT ORIENTATION ACTIVITY WITHIN FREE TRADE AREA "PLUS"

Summary

The paper is devoted to the actual issues of national industrial enterprise's export orientation from the view of importance of defining criteria and requirements to its activity within Free trade area «plus», integration processes strengthening and foreign trade liberalization. There was presented few reasons that can restrict the company's entering to the external market and the advantages that are made within cooperation in Free trade area «plus». Such reasons and advantages emphasize the priority directions of the national enterprise's export development. Also, it proposed the author's vision of criteria and requirements grouping for enterprise's export orientation activity according to the mentioned reasons and advantages of starting Free trade area «plus» with Ukraine and integration processes strengthening.

Keywords: criteria and requirements, export orientation, integration processes, liberalization of foreign trade, access to the external market.